

КРИМІНОЛОГІЧНО ЗНАЧУЩІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ НА ФОРМУВАННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

CRIMINOLOGICALLY SIGNIFICANT ASPECTS OF INFLUENCE OF THE INFORMATION SPACE OF THE INTERNET ON THE FORMATION OF DEVIANT BEHAVIOR OF MINORS

Гумін О.М., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри кримінального права і процесу

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Коваль І.М., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму

*Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

Інформаційний простір мережі Інтернет має подвійний характер: з одного боку, він надає величезні можливості щодо соціалізації та розвитку особистості, а з іншого – створює проблеми, пов'язані з використанням інформаційних ресурсів злочинними елементами. Найбільшу криміногенну небезпеку становлять соціальні мережі, спеціалізовані сайти та анонімні інтернет-простори, основною аудиторією яких є неповнолітні.

Сучасна архітектура інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет з її загальнодоступністю, відкритістю, децентралізованістю та анонімністю породжує у користувачів почуття невразливості, що дозволяє розповсюджувати шкідливий контент та вчиняти дії з порушенням норм національного та міжнародного права. Таке поєднання призводить до того, що Інтернет стає одним із найпотужніших інструментів криміналізації та віктимізації неповнолітніх, що свідчить про криміногенний потенціал мережі Інтернет як інструмент поширення забороненої інформації.

Широке поширення в мережі Інтернет набули інформації та дій, що спонукають до кібербулінгу, тролінгу та інших форм девіантної поведінки. Дані форми асоціальних дій не охоплюються чинними складами злочинів.

Для формування певного стереотипу мислення в мережі Інтернет використовуються особливі психологічні технології, такі як відволікання або концентрація уваги, створення ілюзій сприйняття, розумове спрощення, обмеження матеріалу, спотворення фактів, емоційне нагнітання та ін.

Найпотужнішим засобом впливу в інформаційному просторі мережі Інтернет є фільми, онлайн-відеоролики, приколи, аніме та кліпи, які доносять до глядачів не сухі факти, а через яскраві образи, емоційні характери, захоплюючі сюжети, диктують певні моделі (стереотипи) поведінки та парадигми життєустрою.

Ключові слова: Інтернет, неповнолітні, запобігання, інформація, девіантна поведінка.

The information space of the Internet network has a dual character: on the one hand, it provides enormous opportunities for socialization and personal development, and on the other hand, it creates problems related to the use of information resources by criminal elements. The greatest criminogenic danger is social networks, specialized sites and anonymous Internet spaces, the main audience of which are minors.

The modern architecture of the Internet information and telecommunications network with its general accessibility, openness, decentralization and anonymity gives users a feeling of invulnerability, which allows them to spread harmful content and commit actions that violate the norms of national and international law. This combination leads to the fact that the Internet becomes one of the most powerful tools of criminalization and victimization of minors, which indicates the criminogenic potential of the Internet as a tool for spreading prohibited information.

Information and actions that encourage cyberbullying, trolling and other forms of deviant behavior have become widespread on the Internet. These forms of antisocial actions are not covered by the current composition of crimes.

To form a certain stereotype of thinking on the Internet, special psychological technologies are used, such as distraction or concentration of attention, creation of illusions of perception, mental simplification, limitation of material, distortion of facts, emotional incitement and others.

The most powerful means of influence in the information space of the Internet are films, online videos, jokes, anime and clips, which convey to the audience not dry facts, but through bright images, emotional characters, exciting plots, dictate certain models (stereotypes) of behavior and lifestyle paradigms.

Key words: Internet, minors, prevention, information, deviant behavior.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційної сфери, що представляє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, поширення та використання інформації, а також системи регулювання громадських відносин, що виникають при цьому. Інформаційна сфера, будучи системотворчим чинником життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки держави.

Розширення сфер застосування інформаційних технологій, будучи фактором розвитку економіки та вдосконалення функціонування громадських та державних інститутів, одночасно породжує нові інформаційні загрози.

Розвиток високих технологій, відкритість світової спільноті призвели до незахищеності дітей від протиправного контенту в інформаційно-телекомунікаційній мережі Інтернет, посилили проблеми, пов'язані з торгівлею дітьми, безконтрактним незаконним обігом наркотиків, дитячою порнографією, педофілією та проституцією.

На тлі політичних, економічних і соціальних перетворень, що зачепили Україну в останні десятиліття, суттєво посилюється вплив масової інформації, в особливості інформаційного простору мережі Інтернет, де протікають процеси модернізації, що знайшли своє відображення у всіх сферах життєдіяльності людства.

Кримінологічно значущі аспекти впливу інформаційного простору мережі Інтернет на формування девіантної поведінки неповнолітніх не можна розглядати як окрему проблему поза вивчення кримінальної обстановки в країні, їх взаємовплив, причин і умов, сприятливих злочинності неповнолітніх.

Причини і умови злочинності неповнолітніх багато в чому визначаються негативними соціальними процесами, формуючими причинний комплекс злочинності загалом. Разом з тим їх дія є специфічною в зв'язку з особливостями психології неповнолітніх, їх підвищеною вразливістю до соціальних явищ.

Ніяких особливих, специфічних «причин» девіантності підлітків та молоді, але соціально-економічна нерівність,

нерівність можливостей, доступних людям, що належать до різних груп, своєрідно проявляється у підлітків, які сприймають протиріччя між готівкою (і постійно зростаючою) та нерівними можливостями їх задоволення особливо гострих потреб людей.

Бурхливий розвиток їх фізичних, інтелектуальних, емоційних сил, бажання самоствердитися в світі дорослих вступає в протиріччя з недостатньою соціальною зрілістю, відсутністю професійного і життєвого досвіду, невисокою кваліфікацією (або відсутністю такої), а отже, і невисоким (невизначеним девіантним) статусом [3].

Перед підлітками гостро стоїть проблема «каналізування» енергії, соціальної активності в суспільно схвалюваному або хоча б допустимому напрямі, бо молодість особливо необхідна в соціальному визнанні, самоствердженні знову ж при недостатніх можливостях. Незадоволена потреба в самоствердженні призводить до спроб реалізувати себе не тільки в творчості (що достатньо складно), але і в негативних формах активності (комплекс Герострату), таких як насильство, злочини (що «простіше»), або ж веде до «догляду» в алкоголь, наркотики [1].

Фундаментальне протиріччя між потребами і можливостями сучасних підлітків конкретизується Г. І. Забрянським:

- протиріччя між цілями, яких суспільство закликає прагнути підлітків і тими легальними можливостями, які воно їм надає для їх досягнення;
- протиріччя між розширенням можливостей вибору в різних сферах життєдіяльності і звуженням легальних коштів реалізації цих можливостей;
- протиріччя між розширенням потреб у кваліфіковану, престижну і високооплачувану працю та обмежені можливості їх задоволення;
- протиріччя між прагненням до багатства і відчуття неможливості його досягнення легальними способами;
- протиріччя між необхідністю посилення соціального та правового захисту неповнолітніх та обмеженими матеріальними можливостями товариства [5].

Дані протиріччя загострюються в інформаційному просторі мережі Інтернет, де «золота» молодь, маючи чудові стартові можливості, не пропрацювавши жодного дня, користується всіма благами людства, викладає на загальний огляд до мережі Інтернет фотографії та відеоролики, на яких вони насолоджуються безтурботним життям і в якості розваги здійснює правопорушення або злочини, що викликає у певної частини підлітків і молоді почуття протесту, агресію, спрямовану на встановлення соціальної справедливості. Одночасно відбувається публічна дискредитація і деморалізація способів отримання доходів і поляризація різних соціальних груп.

Захист дітей від негативного впливу інформації, що поширюється на мережі Інтернет, наносить шкоду їх моральному і духовному розвитку, психічні та фізичні травми – це одна з найбільш важливих та актуальних завдань держави, рішення якої вимагає негайного прийняття комплексу заходів по законодавчому регулювання, формуванню правозастосовчої практики і координації зусиль всього товариства в здійсненні профілактики протиправного впливу на неповнолітніх. У найкоротші терміни мають бути вироблені найбільш оптимальні, дієві та оперативні заходи державного реагування та протидії.

Резюмуючи вищесказане, можна констатувати, що девіантна поведінка неповнолітніх зумовлена не лише «класичними» детермінантами, помилками виховання в сім'ї, недостатньою діяльністю дошкільних і шкільних

навчальних закладів, державних установ і громадських інститутів, але також криміногенним впливом мережі Інтернет.

Логіка такого підходу полягає в тому, що профілактика не може проводитися без вирішення питання обов'язків осіб, щодо яких вона здійснюється [2].

Розглянуті функції інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет дозволяють класифікувати основні форми деструктивного впливу мережі на неповнолітніх, спонукаючи їх до вчинення правопорушень або злочинів або ведучі до віктимізації:

- контентний вплив за допомогою інформації, представляючи ризик для розвитку, життя, здоров'я неповнолітніх (що містить агресію, жорстокість, насильство, ненормативну лексику, пропаганду екстремізму, наркотичних засобів, порнографії, суїциду та ін.);
- комунікативний вплив в процесі деструктивного міжособистісного спілкування [7].

Для цілей кримінологічної профілактики зазвичай використовують матеріали слідчої й судової практики; дані оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів; заяви і скарги громадян; соціографічні та статистичні відомості; результати судово-психіатричної, медичної, криміналістичної та інших експертиз; публікації у ЗМІ тощо. Що ж до віктимологічної профілактики, то тут в основі виявлення потенційних жертв лежить, по-перше, типова віктимна поведінка особи, у ситуаціях, які не були реалізовані у злочини [6].

Проведений аналіз контенту та комунікацій у мережі Інтернет вказує на необхідність прийняття заходів по мінімізації анонімності, винятку безкарності правопорушників та формуванню відповідального ставлення користувачів.

Отримали останні роки широке поширення в мережі Інтернет дії, спонукаючи до кібербулінгу, тролінгу та інших форм девіантної поведінки, вимагають законодавчого врегулювання. Внесення даних змін буде сприяти не тільки вдосконаленням правових систем забезпечення безпеки неповнолітніх, зниження рівня їх віктимізації від протиправної поведінки в мережі Інтернет, але і запобігання кримінальних правопорушень.

За допомогою контенту мережі Інтернет відбувається популяризація та адаптація кримінальних норм та цінностей, образу маргінального середовища, здійснюється прихована, а часом і явна пропаганда споживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних та нових потенційно небезпечних психоактивних речовин, статевої розбещеності, крайніх та патологічних проявів сексуальної орієнтації людини, виправдання та відверте заохочення широкого вживання ненормативної лексики та інших форм ненормативної поведінки, формування правового нігілізму [4].

Відсутність законодавчої заборони на поширення в мережі фото- та відеоматеріалів, що містять елементи підліткової жорстокості, популяризацію кримінальних норм та цінностей, образу маргінального середовища, дії, що завдають шкоди честі, гідності, репутації неповнолітнього, та обмежень на участь у спеціалізованих форумах асоціальної спрямованості не дозволяють вживати заходів щодо їх блокування та видалення. Це свідчить про необхідність розробки державних механізмів контент-аналізу, контролю та регулювання інформаційних потоків, що перебувають у глобальній мережі Інтернет, шляхом створення інструментів фільтрації, спрямованих на обмеження вільного доступу неповнолітніх до ресурсів, здатних вплинути на формування особистості підлітка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глінський Я. І. Девіантологія: соціологія злочинності, наркотизму, проституції, самогубств і інших "відхилень". СПб.: Видавництво «Юридичний центр Прес», 2004. С. 85.
2. Гумін О. М. Віктимологічна профілактика насильницької поведінки як самостійний напрям індивідуального запобігання. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 4. С. 97-107.
3. Гумін О. М. Поняття кримінальної насильницької поведінки та її види. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 141-147.
4. Жалинский А. Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР (Вопросы теории). Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1976.
5. Забрянский Г. И. Социология преступности несовершеннолетних. Минск, 1997. С. 77.
6. Зелінський А. Ф. Кримінологія: курс лекцій. Х.: Прапор, 1996. 260 с.
7. Іванов Ю. Ф. Кримінологія: [навч. посіб.]. К.: Вид. Паливода А. В., 2006. 261 с.